

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i84.149>*І. В. Однолько*

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Корупційна злочинність – явище, характерне для абсолютної більшості сучасних країн. Відомо, що зазначене явище являє собою істотну проблему, на вирішення якої держави направляють значний потенціал внутрішніх ресурсів. Важливо розуміти, що корупційні злочини та корупція сама по собі характерні не лише для держав третього світу, а й для передових країн, що претендують на статус світових лідерів. В тій чи іншій кількості випадки корупції зустрічаються у Сполучених Штатах Америки, у Китаї, у Німеччині, у Великобританії та інших країнах.

Корупція гальмує будь-які позитивні зрушення органів державної влади, шкодить ефективності діяльності державних інституцій. Корупційні правопорушення багатогранні та динамічні, а той факт, що всю свою історію людство не може позбутися цієї вади наочно демонструє складність боротьби із цим явищем. Міжнародні організації розробляють Конвенції та Програми, в рамках яких держави створюють вже власні антикорупційні стратегії, спрямовані на протидію корупції із урахуванням локальних особливостей кожної держави. Але, на нашу думку, для якісної протидії корупційній злочинності та дієвого запобігання їй поширенню кожна країна повинна вивчати зарубіжний досвід та впроваджувати до своїх антикорупційних доктрин ті доробки закордонного досвіду, які б могли стати у нагоді.

Необхідність вивчення зарубіжного досвіду у протидії корупційній злочинності вже досить тривалий час обстоюють й наукові кола України.

Важливо, що за час незалежності у період з 1991 року по 2019 рік так і не вдалося побудувати дієву антикорупційну політику чи хоча б викоринити корупцію до мінімальних рівнів. Навпаки, в нашій державі корупційна злочинність лише зростає, і кінця-краю цьому негативному зростанню, на жаль, не видно.

Причин неефективності українських шляхів подолання корупційної злочинності безліч. Серед них і відсутність системності у реформуванні правоохоронних органів, і слабо розвинута нормативна база діяльності відносно молодих суто антикорупційних інституцій на кшталт НАБУ, і занепад загальної антикорупційної культури населення (формування в останнього прийняттого відношення до хабарництва та інших проявів корупції) тощо.

Природно, що сучасне українське громадянське суспільство хоче змін, яких вимагають не тільки серця громадян (як співається у відомій пісні), а й мозок.

Саме через необхідність змін у вітчизняній антикорупційній політиці пояснюється актуальність даного дослідження, адже запозичення зарубіжного досвіду може надати добру послугу нашому суспільству у ефективній протидії корупційній злочинності. Треба чітко усвідомлювати, що процес вивчення світового досвіду є об'ємним та складним, адже навіть якщо будуть знайдені норми права,

які б не погано було впровадити в український масив законодавства, досить багато часу займе гармонізація вітчизняного законодавства із зарубіжним, аби імплементація чужих норм права відбулася безболісно.

Питанню запобігання та протидії корупційній злочинності в розрізі світового досвіду приділяли свої дослідження такі науковці, як А.П. Закалюк, Х.Ю. Федорчак, О.С. Мельников, М.І. Мельник, О.М. Джужа, В.В. Чумак, В.Є. Бондар, С.М. Баранов-Мохорт, М.Д. Данчук, Е.С. Молдован та інші.

Мета статті полягає в комплексному дослідженні досвіду передових держав світу різних регіонів (азіатського, європейського, американського) у контексті запобігання та протидії корупційним злочинам, і відповідно до цього визначення із тим, що саме вітчизняне законодавство могло б запозичити в зарубіжних країнах, які методи боротьби із корупцією наших колег можуть знайти відгук на теренах нашої держави.

Аби досягнути тієї мети, яка висувається задля зазначеного дослідження, ставимо такі завдання:

1) виявити особливості антикорупційної політики та антикорупційних моделей реагування, що діють в різних світових державах;

2) з'ясувати специфіку антикорупційної діяльності в країнах різних континентів – Азії, Європи, Америки;

3) порівняти світовий досвід запобігання та протидії корупційним злочинам із тим, що ми маємо в Україні станом на сьогоднішній день.

Виклад основного матеріалу ми почнемо з дослідження досвіду антикорупційної діяльності азіатських країн, адже країни цього регіону мають один з найбільш низьких рівнів вчинення корупційних злочинів й попри різницю правових сімей та традицій із Україною, досвід азіатських країн є цікавим, а його запозичення в сучасному мультикультурному світі не виглядає таким вже неможливим.

Кажучи про антикорупційну політику азіатських країн, передусім треба зазначити, що населення цих країн має специфічні ментальні риси, які прищеплюються людині з дитинства. Так, представники азіатської культури охайно ставляться до природи, ретельно підходять до виконання своїх професійних обов'язків та шанобливо ставляться до державних інституцій та владних апаратів.

Більшість дослідників, серед яких і Ю.Ф. Лавренюк, єдині в думці, що найбільших успіхів у подоланні корупції серед азіатських держав домоглася Республіка Корея [2, с. 41].

Активна боротьба із корупцією в зазначеній країні почалася у 2000-х роках, коли вперше було впроваджено інтернет-ресурс "OPEN", скориставшись яким кожен громадянин мав змогу оглянути антикорупційні заходи, що проводяться урядом, вивчити показники корупційної злочинності та залишити повідомлення про факт корупції. Навіть більше, на зазначеному ресурсі є можливість отримати ліцензії на ведення певних видів господарської діяльності або подати заяви на отримання простіших довідок. Все повністю автоматизовано, а людина позбавлена необхідності стояти в чергах та стикатися із бюрократичними механізмами. До того ж зникає фактор корупційної можливості, тобто чиновники не мають змоги отримати незаконну вигоду за якомога швидше вирішення питань людини.

І це було запроваджено ще в 2000-х роках. На жаль, в Україні й досі процес ліцензування певних видів господарської діяльності не позбавлений спілкування із чиновниками та стикання із повальним бюрократизмом.

Також у Кореї функціонує спеціальна служба із аудиту роботи держслужбовців, яка вивчає все, що належить до професійного та особистого життя урядовця. Особа, яка працює на державній службі, позбавлена можливості придбати й оформити на себе або на когось з близьких друзів чи родичів будь-яке майно, вартість якого очевидно не відповідає статкам. Якщо подібне все ж трапиться, служба з аудиту держслужбовців моментально передає всі наявні матеріали правоохоронцям, а ті миттєво реагують та виносять особі підозру у корупційному злочині. Уникнути запобіжного заходу у вигляді арешту подібному підозрюваному майже неможливо. Отже, можна побачити, що антикорупційна політика Південної Кореї ґрунтується на максимальному спрощенні бюрократизму, впровадженні сучасних технологій й створенні окремих, спеціальних антикорупційних органів із широким колом повноважень, які сумлінно працюють.

Цікавим вбачається й досвід Сінгапуру у протидії корупційній злочинності. Ця держава, отримавши незалежність, зіткнулася з тими ж проблемами, що наразі не повністю вирішені й у нашій державі. Найголовніша з них – політична еліта та олігархи країни розпродавали усі багатства Сінгапуру (подібне подекуди ще відбувається в Україні).

Зрозумівши небезпечність такої діяльності та згубність такого шляху розвитку, політичні опоненти зазначених вище «продавців» розгорнули потужну антикорупційну програму. Зазначена програма містила в собі декілька етапів. Спочатку в країні було створено Агентство з боротьби з корупцією, повноваження якого регулювалися відповідними нормативно-правовими актами [5]. Відмічений орган зробив вагомий внесок у протидії корупційній злочинності в Сінгапурі. Повноваження Агентства досить широкі – його представники мають право обшуку приватного житла та кабінетів (без попереднього погодження та отримання ордеру; достатньо мати відповідне розпорядження керівника), перевіряти банківські рахунки тощо. В контексті боротьби із корупцією Агентству усіляко допомагає поліція, але саме Агентство має провідну роль (суто в протидії корупційній злочинності). Ще більш цікавим є те, що Агентство підбирає кадри на різноманітні державні посади, прискіпливо підходячи до вивчення біографій кандидатів. Тобто це не тільки орган протидії корупції, а й орган, що запобігає її поширенню, займаючись певною роботою з просвітництва – обираючи кадри, які завідомо є більш свідомими.

Свого часу Агентство провело істотне очищення державного апарату, а зараз потрапити на високі посади в державі є вкрай важко. Особа, що претендує на таку посаду, мусить мати «резюме» без вад (важливо й те, що чиновники в Сінгапурі заробляють досить великі гроші, близько 25 тис. доларів США на місяць). Досить дивним для українського розуміння видається той факт, що Агентство займається підбором кадрів на серйозні державні пости ще з раннього дитинства. Вербування відбувається ще в школах. Пізніше випускників шкіл відправляють продовжувати навчання в університетах за кордон за державний кошт. Як наслідок, в Сінгапур повертається юнак чи молода дівчина з хорошою освітою, інтелігентна та всім

зобов'язана державі, наслідком чого є патріотизм та сумлінність в роботі на благо країни. Здається певною утопією, проте це антикорупційна політика Сінгапура, елементи якої зовсім не завадили б політиці України. Наявність подібного органу з такими повноваженнями допомогла б і нашій країні зростити гідні кадри, які б не мали в собі руйнівних зерен можливості корупційного заробітку, які наразі присутні в будь-якого молодого спеціаліста України, адже це вже стало певним елементом культури (однозначно негативним).

Якщо казати про Гонконг, то дана країна перемогла корупцію (звівши її до мінімуму) завдяки жорстким санкціям. Так, у державі діє презумпція винуватості урядовця / чиновника, а покарання, яке загрожує особі у разі відсутності змоги довести свою невинуватість, – 10 років позбавлення волі. Цікаво, що аби відносно довести свою невинуватість, – 10 років позбавлення волі. Цікаво, що аби відносно урядовця / чиновника почалося кримінальне розслідування, достатньо одного лише факту невідповідності його легальних доходів із фактичним матеріальним становищем. Жорсткість гонконгського підходу до викорінення корупції багато в чому пояснюється історичним шляхом держави. Довгий час у країні процвітали наркоторгівля, проституція, рекет, які мали захист від продажних поліцейських та політиків [7]. У Гонконзі також працює певний відбір кадрів на посади, пов'язані із протидією корупційній злочинності, зокрема, кадри залучаються прямо після університетів, коли вони ще не встигли освоїти певні «методи» роботи.

Далі розглянемо досвід у протидії та запобіганні корупційній злочинності в деяких європейських державах, більш близьких до нас та нашої правової сім'ї.

Так, наприклад, у Німеччині основою протидії корупційним злочинам виступає знищення матеріальної бази для подібних злочинів. Тобто весь державний механізм спрямований на унеможливлення відмивання грошей, зароблених незаконними махінаціями. Державні службовці в цій країні мають гарний зарібок, пропорційний тій відповідальності, яку вони несуть. Цікавою є німецька ініціатива щодо функціонування Центру з обробки анонімних повідомлень про корупційні злочини. Статисти відмічають, що в даний Центр щомісяця поступають близько сорока тривожних сигналів по всій країні, але лише четверта частина з них має під собою обґрунтованість [3, с. 112–113]. Функціонування подібної анонімної служби довіри є дієвим механізмом протидії корупційній злочинності, адже особа, яка жадає вчинити зловживання професійними обов'язками, заради незаконної вигоди тримає в голові ту обставину, що її потенційний «клієнт» може вийти з кабінету й тут же подати анонімний сигнал, що потягне за собою розслідування та можливі наслідки. Виходить, що зазначений Центр з його функціями виступає певним стримуючим фактором для посадовців.

Подібна лінія довіри з населенням функціонує й у Словаччині, а останніми роками про впровадження цього механізму протидії корупції замислилась і Чеська Республіка. До речі, А.А. Попок відмічає в своїх дослідженнях, що в Чехії спостерігається доволі прогресивна загальнодержавна антикорупційна програма, відповідно до якої антикорупційна політика в країні має аналітичний та стратегічний складник [4]. Під аналітичним складником розуміється проведення загальнодержавного моніторингу із виявленням найбільш корумпованих регіонів, сфер життя та безпосередньо професій. Після подібного виявлення відбувається процес аналізування і, як наслідок, висуваються стратегічні плани боротьби із корупційними злочинами.

У Швеції на рівні із спеціалізованими антикорупційними органами та правоохоронними органами питаннями запобігання та протидії корупційній злочинності займається громадська організація «Демократичний аудит». Зазначена недержавна інституція має вагомий вплив у державі. Її розслідування зазвичай мають таємний характер, проте зібрані в ході них матеріали успішно використовуються уповноваженими органами. За період останніх трьох років у Швеції було виявлено два випадки корупції серед місцевих урядовців, діяння яких було викрито саме завдяки «Демократичному аудиту». Цікаво те, що якщо в Україні громадські організації, які опікуються протидією корупції передають певні напрацювання в правоохоронні органи, останні майже ніяк на них не реагують, а в Швеції, навпаки, правоохоронці лише раді допомогти спільноті у реалізації правоохоронної функції.

Не можна оминати увагою й антикорупційні зрушення у Великобританії. Законодавство антикорупційного характеру в цій державі не кодифіковано; певні приписи містяться в різних нормативно-правових актах, через що виникає певна складність у застосуванні норм права правоохоронними органами. Така ситуація взагалі є характерною для англійського законодавства, проте в контексті корупційної злочинності, останнім часом відбувається процес зміни законодавства для приведення антикорупційних норм до єдиного акту. Не менш важливим є процес скасування парламентського імунітету, аби процедура притягнення винного урядовця до відповідальності була дещо простішою [6]. Позбавлення депутатів (урядовців) недоторканності значно спростило би процес їх притягнення до відповідальності й в Україні, де, до речі, про це говорять вже досить довго, проте ніяк не можуть зважитися на рішучі дії.

Досить багато країн в Європі, де ситуація щодо запобігання та протидії корупційній злочинності загалом перебуває на тому ж рівні, що й в Україні. До таких держав можна віднести Іспанію, Португалію, Італію та деякі інші.

Надалі розглянемо досвід у антикорупційній боротьбі такої держави, як США, не дивлячись на відмінність наших правових сімей.

Науковці відмічають, що загалом рівень корумпованості держслужбовців в США перебуває на високому рівні. Гучні скандали потрапляють у пресу з певною циклічністю. Особливо розповсюдженими є випадки, коли урядовці люблять чийсь інтереси або приймають проплачені рішення. Аби побороти цю тенденцію, в країні запроваджено ряд антикорупційних заходів.

Так, у складі Міністерства юстиції країни було створено три спеціальних підвідомчих служби у тих сферах, що є найбільш корумпованими, як-от: служба міграції та натуралізації (в даній сфері випадки корупції трапляються чи не щомісяця, адже багато представників Латинської Америки або емігрантів з інших країн вкрай жадають отримати американське громадянство чи подібні документи (посвідку на тимчасове проживання), а чиновники даної сфери охоче заробляють на прискоренні процедури); служба судових виконавців США / Маршалів (як і в Україні судові виконавці в США мають багато справ й подекуди можна зіткнутися із випадками, коли пріоритет справи вимірюється грошовою винагородою від особи, яка зацікавлена у реалізації виконавцем своїх обов'язків); служба статистики та юридичних досліджень.

Законодавчі акти, спрямовані на запобігання та протидію корупційної злочинності в США, приймалися і приймаються відповідно до сучасних суспільних зру-

шень. Самі по собі корупційні правопорушення прописані більш детально, ніж, наприклад, в українському законодавстві. Так, наприклад, одним з видів корупційного правопорушення є влаштування на державну службу (посередництво у цьому шляхом оминання певних процедур або шляхом завищування результатів певного кандидата) [1, с. 104].

Цікаво, що законодавство США навіть регламентує поняття «подарунка» для держслужбовця й порядок його отримання. Так, сенатори в США не вправі приймати подарунок (якщо навіть він презентується на День народження) від осіб, які потенційно можуть бути зацікавлені у співробітництві із сенатором. За рік будь-які подарунки, в тому числі передані через родичів або друзів, не повинні перевищувати трьохсот доларів США. Не декларуються лише подарунки вартістю нижче семидесяти п'яти доларів.

На наш погляд, саме детальна регламентація майже всього, де можливі корупційні прояви, допомагає США тримати себе відносно високо у загальному рейтингу корупційності світових держав. У цій країні випадки корупційних злочинів значно більш поширені, ніж у провідних європейських (що пояснюється в тому числі розмірами та населенням держави), але кримінальне законодавство працює, й винні особи, зазвичай, отримують належне їм покарання. Хоча в середині США науковці-правники говорять про те, що антикорупційна політика потребує ще більшого вдосконалення.

Отже, роблячи висновок в даному дослідженні, автор, на підставі проаналізованих масивів інформації, вважає за необхідне виокремити такі моменти відносно запобігання та протидії корупційній злочинності, виявлені в світових державах та які було б доцільно внести в українську антикорупційну доктрину:

- підвищення розвитку технологій, які б могли спростити для людей процедуру отримання певних довідок, документів чи, наприклад, ліцензій на певні види господарської діяльності (подібне нівелює можливість корупційної злочинності, адже рішення про видачу документа проводиться автоматизовано (яскравий приклад – Південна Корея));

- створити спеціалізований орган по запобіганню та протидії корупції, який мав би повноваження не тільки на ведення розслідувань та притягнення до відповідальності винних, а міг би й готувати / відбирати кадри на важливі державні посади зі шкільних часів (приклад – Сінгапур);

- підвищити взаємодію громадських об'єднань із правоохоронними органами щодо запобігання та протидії корупційній злочинності, як у Швеції;

- позбавити депутатів недоторканності, як це хочуть зробити у Великобританії;

- більш детально прописати корупційні правопорушення, деталізувати всю процедуру випадків, які можуть підпадати під корупційну злочинність, регламентувати порядок роботи урядовців, взявши за основу досвід США.

Література

1. Довжанин В.М. Правове регулювання запобігання та протидії корупції за законодавством США. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. Вип. 13(1). С. 102-106. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13\(1\)_28e](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_13(1)_28e).

2. Лавренюк Ю.Ф. Досвід запобігання та протидії корупції у країнах азіатсько-тихоокеанського регіону. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 39. С. 40-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_39_7.

3. Мельник М.І. Німеччина на шляху боротьби з корупцією. *Право України*. 1997. № 11. С. 111–115.
4. Попок А.А. Державна політика запобігання та протидії корупції у Чехії та Словаччині: досвід для України. *Демократичне врядування*. 2013. Вип. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_6.
5. Пундей Сар Дж. Боротьба з корупцією. Критичний огляд з аналізом міжнародного досвіду. *Проблеми економічного зростання: питання доброчесності [Текст] : матер. україн.-америк. семін.* Львів : [б. в.], 1997. С. 35.
6. Решетников Ф.М. Ответственность за должностные преступления в зарубежных странах. Москва, 1997. С. 54.
7. Романюк В.В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. Вип. 22. С. 3–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_22_1.

Анотація

Однoliko I. В. Запобігання та протидія корупційним злочинам: світовий досвід. – Стаття.

Стаття присвячена розгляду запобігання та протидії корупційним злочинам у різних державах світу. У статті встановлено важливість запозичення успішного світового досвіду протидії корупційній злочинності, проаналізовані способи запобігання корупції в країнах Азії, Європи та Америки, визначено, що саме можна було б запровадити в антикорупційній політиці України.

Автором розкривається суть антикорупційних доктрин різних світових держав, а також пропонується, що саме в контексті протидії корупційній злочинності варто запозичити і запровадити у вітчизняному законодавстві.

У статті окремо зауважується, що дієве запобігання корупції можливо за умови комплексного використання технологій, створення органів із спеціальними повноваженнями, а також за умови підвищення взаємодії громадських об'єднань із правоохоронними органами. Слід брати до уваги досвід тих країн, де корупція була ще на більш плачевному рівні, аніж в Україні зараз, й надихнувшись успішним досвідом цих держав, самим змінювати українські реалії.

Як підсумок визначено, що Україна в її сучасних реаліях повинна рішуче боротися із корупційною злочинністю, аби успішно увійти в європейське співтовариство, й задля ефективності цієї боротьби є потреба використовувати якісні напрацювання щодо запобігання та протидії корупційній злочинності не тільки європейських держав, але й азійських, і американських.

Ключові слова: запобігання та протидія, корупційна злочинність, світовий досвід, європейські держави, сучасні технології, антикорупційна доктрина, органи із спеціальними повноваженнями.

Summary

Odnolko I. V. Preventing and combating corruption crimes: world experience. – Article.

The article is devoted to the consideration of preventing and combating corruption crimes in the countries of the world. It is established the importance of borrowing successful international experience in countering corruption-related crime, analyzed the ways to prevent corruption in countries in Asia, Europe and America, and determined what exactly could be done in Ukraine's anti-corruption policy.

The author reveals the essence of the anti-corruption doctrines of different world countries, and also suggests that it would be appropriate to introduce it into the domestic legislation in the context of combating corruption crime.

In the article it is separately stated that effective prevention of corruption is possible provided the complex use of technology, the creation of authorities with special powers, as well as the increased interaction of public organizations with law enforcement agencies. One should take into account the experience of those countries where corruption was at an even more sorrowful level than in Ukraine now and, inspired by the successful experience of these states, themselves change the Ukrainian realities.

To conclude, it is determined that Ukraine, in its modern realities, must resolutely fight against corruption crime, in order to successfully enter the European community and for the sake of the effectiveness of this fight there is a need to use qualitative developments regarding the prevention and counteraction of corruption crime not only in European states, but also from in Asian and American.

Key words: prevention and counteraction, corruption crime, world experience, European states, modern technologies, anti-corruption doctrine, authorities with special powers.